

VAJÚDNAK A HEGYEK...

— Naplójegyzetek —

Irta: Lévay Endre

L á t o m á s

A kora tavaszi fény most már betölti az egész tájat. Főlebbent a téli szürkeség s mögötte minden visszanyerte a maga valódi, életes szí-
nét. Mert a szürkeség, a köd csak homályosít, elvonja a lényegét, hogy a
körvonalakon, a puszta sejtetésén kívül semmi ne maradjon meg; igazi
színiükben csak akkor jelentkeznek a dolgok, ha a napfény áttör a szürke
függönyön és eloszlatja a zavaró s a tegnapon elmélkedő szendergésnek
olyamyira kedvező homályt.

Lám, maga a természet is a világosság felé tör!...

Életesebbé lesz az élet. Mélyebb és üdébb lesz a fű zöldje, tisztább
az ég kékje és az erdő, — az erdő is megtelik étellel.

Itt, az út mentén már kisarjadt a fű. Meghúzta a tegnapi eső s most
kapaszkodik levegő után. A fákon egy-egy ág rügye levélbe, virágba
szökken. Amott, a régi ház falairól hámlik a szikkadt vakolat, mögüle
az új tűzfal alig hogy idelátszik, de virít már rajta a tető gerendázata...
A nyírfák gyűrűjében most bontották le (végre!) az ódon kastélyt, repe-
dezett homlokzata törmelékben hever s a tagbaszakadt fuvarosok bakan-
csa alatt porrá zúzódik a lehullott nemesi címer csempéi.

Gerendák és téglák gúlái között épül a szövetkezeti otthon. — a kas-
tély helyén... Helycsere ez? Igen, — a hasonlat segít az új fogalom
igazi nagyságát megközelíteni — mint amikor az eltávolított ravatal he-
lyén ring az új bölcső, az erőt és életet veszített aggastyán helyén pó-
lyába burkolt gyerek nyivákol... Új élet kelését érzi az ember. Minden
pólusában azt, hogy ujjászületik és azt is, hogy itt a táj is, annyi évszáz-
ad után megváltoztatja képét.

Lekányja magáról a régit, a táj és az ember is.

De ez nem úgy megy végbe benne, mint itt az alföldön a szemnek
és bőrnek már megszokott, síma kítavaszkodás. Nem minden évre, de nem
is minden évtizedre esik egy-egy ilyen ujjászületés. A történelem méhe
nehezen fogamzik. Emberöltök és sokszor talán évszázadok készülődése
szükséges ahhoz, hogy eltakarítsák a régit az útból s akármilyen vajú-
dás árán is, akármilyen vérrel, verejtékkel, újat építsenek a régi helyén.

Ezekben a gondolatokban a baranyai hegyek nagy vajúdásának ké-
pe kísért.

Most, hogy itt halad autónk a bezdáni erdők árnyékában s a kerekkek
nyomán fölvert por szempilláinkra hull, látjuk vagy inkább csak látni
véljük, amint a porfelhő mögül kikandikál a gránáthasított törzs, a
tisztás, melynek mélyén bombatölcser tátong s kissé távolabb, éppen
mindjárt az erdőszélen, parányi vörös temető.

Mit lát még a szem, hogy e látvány a tudatig hasson és az élette-
len tárgyakkól szólaljon meg a történelem?... .

— A háború nyomai még itt vannak, de az úttest már jó, nem is zö-
työg — szól R., az útitársam, ki hunyorgó szemével most is fejlődé-
sünk lépteit méri.

— Jó, — mondom, — de már gondolatban nem vagyok vele. Érzem, hogy akadozik a lélegzetem. Olyan helyen jár a kocsink, ahol erről most nem való beszélni... Megint néhány megtépett ía, utána megint egy vörös temető.

Karom önkénytelenül a magasba lendül. Ősi szokás ez, — megsüvegegni a nagy emlékhelyeket.

Az ember képzelete ha valóban érzi a nagy dolgok jelenvalóságát, képes benépesíteni a legelhagyatottabb zugokat is... Akár itt ezt az egész erdőt. A köves utat, azután a lankást, a csatorna partját, a mocsarakat, amelyeket a vén Duna ásott itt magának, hogy legyen hová meghúzódnia, ha Schwarz-Waldból nagy víztömegek szorítják lefelé, a Fekete Tenger felé... Így, ezek a mocsarak is benépesednek és az autóban már nem is beszélgetünk, mert föléd itt minden emlék s katonákat látok az erdőben osonni. Egyiket sietve a másik után. A tankok, a felborult tankok is talpraállanak, dübörögve rohannak el mellettünk. Még a levegő is megtelik. A gépkocsi berregésének zaján támad a hallucináció... Ilyen lehetett itt a zaj... Repülőök húznak el fölöttünk Batina felé... onnan meg vissza, ... az erdő nagyokat nyög, hasadozik a föld és odaát, — túl a Dunán, — vajúdnak a hegyek.

— Nézd csak, — mondom útitársamnak — itt fölbukott a tank.

— A fenét — adja a választ, mint aki mindjárt kapesol a szóra. A berregés zavarja s a fölcsapódó portól szinte elfullad a hangja:

— Má-á-ár benőtte a fű-ű-ű, meg kiverte a rozsda.

Valóban, oldalában zöldel már a fű, de én még benne érzem a hősi halottat s ahogy megsímogatom szememmel hideg acél falát, mintha találkozná kezem a prémsapkás tüzerével.

— Mennyi harc, hősi elszántság kellett ahhoz, hogy átkélienek ezen a vén folyón?

— És hány átkelés élő hídja?...

Ránk néz egy asszony a kocsin, szemét rajtunk felejtí. Két gyerek a szavunkat lesi, mintha csak most ébrednének a nagy mű tudatára.

A ritkuló erdő fái közül kirajzolódik a baranyai hegyes csúcs képe. Még alig a körvonala látszik, ahogy csak az osonó katona láthatta, amikor innen szeme a hömpölygő folyó partjára révedt, megint fölszakad a kérdés, mintha azóta nem is hároni esztendő, hanem harminc telt volna el:

— Mennyi tűz kellett ahhoz, hogy ott, túl a parton, a folyón, azok a régi hegyek ujjászülessenek?...

Ki tud erre a kérdésre feleletet adni? A kortárs távlata szűk, az előtte álló történelem robusztus nagyságának méreteit nem képes átfogni s az idő még nem szülte meg a szót, amellyel ez a heroizmus megfogalmazható.

E m l é k m ű

A csónakot elkapja az ár, legalább nyolcan ülünk benne, de sodorja magával, akár egy dióhéjat. Hallgatva nézzük a víz színén harsogó örvényeket. Úgy törnek a csónakra, mint a kutyák. Végigharapdálják a laddik szélét, szinte tajtékzanak, majd zúgva, morogva húzzák lefelé üresen maradt tölcsérüket. Ezek a fagyos örvények marhatták a dunai átkelők húsát kékre, és...

...: de itt a látomásnak végeszakad, mert helyette a valóság beszél.

A hegy északi csúcsa — akár egy szirt a tengeren — uralkodik a folyón. Körül a mocsarak és az elhagyott dunai sziget fűzése zöld abrosszal veszi körül s messziről úgy tűnik, mint egy távoli Pantheon; fenn, az emlékmű márványlapjai alatt belépő korunk nagyjai pihennek.

Batina homlokán még sebhelyek égnek. De a befalazott ablakok csukótszemű házak mögött Baranya népe már szabadon lélegzik. Így érezzük ezt, amikor az elnéptelenedett utcán át lépkedünk, helyesebben kapaszkodunk fölfelé, amerre az obeliszk hív.

— Bár nem ez az utunk célja — mondja R., — de ha elmulasztjuk, majd amnyit jelent, mint Olaszországot járni s Nápolyt nem látni...

Csak később láttam s értettem meg R.-t, hogy ez a hasonlat mennyire födji itt a valóságot.

Közelebb érve, ahogy fölele megyünk az úton, alattunk már csak a batinai házak tetőit látjuk... Azután olyan parányiak lesznek, mint a gyufaskatulyák s a mélyben lent, a zöld fák szegélyében a Duna békésen kanyarog.

Homlokunkon már a verejték csillog, amikor lépteink fenn a tetőn, a márványlapokon koppannak.

Megállunk és csak nézzük a vakítóan fehér obeliszket.

— A mi tájunkon, tán soha szebb helyre nem építettek még emlékművet.

— De ilyen emlékművet se látott még a Vajdaság — fűzi hozzá mindjárt R., s ahogy kinyújtja karját Augusztincsi csodálatos szobra alatt és a mélyben kavargó Dunára mutat, megragad a kép. Az obeliszk hegyén — szinte a felhők között — álló szabadság hősnője s a márvány talpazaton rohamot vezénylő hős katonák történelmi korszak küszöbén állanak itt. Ez itt Baranya küszöbe, de a szoborcsoport és az alapzatot összefogó dombormű nemcsak térben jelöli meg a kezdetet, hanem időben is....

E képet hadd fesse le most a költő, a prózairó eszköze elhez kevés. Horatius Exegi monumentumát idézi a csillogó márványon álló három szobor. Mintha csak Augusztincsi vésőjével írta volna a nép:

*Emléket hagyok itt, mely ércnél maradóbb
S a királyi gulák ormánál magasabb.
Éhes záporosó, bamba-dühös vihar
Ej nem döntheti ezt, állja a végtelen
Évek hosszú sorát s a réhanó időt.*

Ahogy lefele lépkedünk a hegyről, az ősi baranyai szőlők között skandaljuk a verset s csattan a sor, amit a szoborteremtő és korszakot nyitó eszmére mondott a költő... »azt, ami benne a jobb, sír se földheti már: átnő az időn...« és messzire, fölmérhetetlen messzire a jövőbe mutat.

Egy darab mult

A hegyi ösvény a házak udvarán keresztül vezet. A fasizmus tűz-íészke fölperzselte a kerítéseket. Egybefolynak a telkek, a gránátok becsapódásai szüntették meg köztük a határt. Csak a házörző kutya tudja még a régi keretet. Ha átlépiük az ágyást, vagy éppen a mesgyét, ahol valamikor a kerítés állt, dühösen ugat. Mi már nem látjuk, de a kutya még tudja, hol meddig terjedt a »határ«.

Mennénk tovább, csak az irány kellene, hogy folytathassuk utunkat. Az öreg szőlők labirintusában utat tévesztettünk s a földbevált, bolthaj-
tásos »házacska« lakóját kérdjük:

— Merre visz az út Vörösmart felé?

— A kövesút a tetőn, a gyalogút a hegy alatt.

Megindulunk.

Batina utcái üresok, Mintha kihalt lenne az egész falu. Vasárnap van. Amikor fölfele jöttünk, akkor is üres volt s most kezd lassan népeledni. Ugylátszik itt mindenki a templomban volt, csak a gyerekek, az öregek és a betegek maradtak otthon?!... Van akinek pusztán időtöltés a templomjárás, mert egész idő alatt csak ott ácsorog a templom előtt, inkább beszélget semhogy prédikációt hallgatna s az ügyes-bajos dolgok megvitatására emberemlékezet óta a templomtól a találkozó... Mire végeztével azután összevegyülnek a beszélgetők a »hallgatókkal« s mint valami fekete folyam, kanyarog lefele a hegyen a feketébe öltözött ünneplő tömeg.

A hangfoszlányok sorjában kitergetik a falu híreit... »A legtöbbször már kinyitott«... »a fagy pörkölt, de nem fogta meg mindenütt a fák... marad is«... »az a P. L. meg az a parasztiámpec fia jól kiszolgálták a Z. mérnököt... meg is vette most azt a másfélholdas parcellát...« »...nyúzó az, mert kupec, — de ugyan meddig viszi?... iga nélkül majd fölkapik az álla!... meg a mérnök se tarthat holtáig be-rest...«

Két asszony halad el mellettünk. Szürkék, szegényesek, úgylátszik fekete kelmére még nem igen tellett. Panaszuk a vádban találja meg a maga útját.

— Úgy jajgatnak, oszt nekük megy a legjobban...

— Tele a kamrájuk, Sírnak, ha egy kiló lisztet kér az ember.

— Az a puffadt Maris is jó megjárta a piacon...

— No?...

— Nem sült ki a pofája husvét előtt kiülni a piacra?!

— Tán már megint vajat vitt?

— Azt hát, Akkorkát mint egy lúdtojás... Hetven dinárt kért érte.

Eddig a hír. Ami ezután jön a hangfoszlányokon át, nem a kárörrom hanem az ítélet.

— De nem adta el, mert gyűtt a Sándor a szövetkezetből és megkérdezte: »Mit szégyenkezik itt ezzel a vajjal?... Inkább adok magának száz dinárt, csak vigye haza s ne csúfoskodjon itt a falu szemeláttára.«

— És mit mondott a Maris?

Édes, megelégedett asszonyi kacagás a válasz.

— ... hazavitte!...

A meghitt beszélgetések kedves hangfoszlányait most nagy zaj ragadja el. Eltűnik szemünk elől a falu belső élete, fölharsan a trombita s jönnek nagy csinnadrattával az önkéntes tűzoltótestület rezesei... A templomból jönnek ők is... Elöl a karnagy izzadságtól sugárzó arccal rázza a vezénylőbotot, utánok négyes sorokban a zenészek meg az önkéntes tűzoltók kávébarna egyenruhában... Mellettük meg utánuk viháncolva szaladnak a koratavasban meztelábra vetkezett gyerekek. Visszafordulunk, hogy mi is lássuk a porfelhőből kibontakozó fűvósokat.

»Tegyünk mindent a maga helyére«, — mondta Nusics, amikor — így mint mi — egy kicsit visszafordult s a szatira marólúgiával mosdatta a multat.

— Egy darab mult — fakad ki útitársam fintorral, mint akit megzavarnak a szépnek, a főlemelőnek és a biztatónak az élvezetében.

Mintha egy rézkarc került volna ide, Batina közepére a XVII. századból, amikor a verbungósok vonultak végig az utcán s a muzsikával csalták magukhoz a feudalizmus védelmére fölesküdni kész céltalan életű harcosokat. Vagy szürke, penészfoltos kép, a német műnyomatok ismert kaligrafikus aláírásával... »Dorfmuzik«... És még a kutya is ott csóválja a farkát örömeiben a dupla tokáját rengető karnagy előtt....

— Ezt tanulták a »zipszerek«-től.

Egy mély, erős lélegzetvétel és fölszabadul a szív a sebtében rátelepedett nyoinás alól. A pillanatra felelevenített kép keretébe berakjuk még P. L.-t, a mérnök béresét, paraszttjampec fiát a sétatóttal, a puffadt Marist piaci kudarcával együtt és az előttünk haladó két asszony kacagásában már élő nagy idők kerekéi elé vetjük.

Pincék

A baranyai nagy hegy gyűrődései a »szurdokok«, a szakadékok, ahol e vidéket még nem járt idegen szeme előtt egészen furcsa, szép »házak« sorakoznak. Némák, zordak s egyetlen nagy tölgyfaajtóval néznek a világba. Ha végigjárja az ember, akár napközben is, sehol egy lélek. Visszhangzik az utca saját lépteinek kopogásától. A hasonlat torzító s talán kissé sértő is, de itt valóban úgy érzi magát az ember, mintha kripták között járna.... Sehol egy ablak, sehol egy kerítés, csak a kovácsolt vassal díszített tölgyfaajtók, örmos tetők s egyszínűre, varkító fehérre vagy más tompa szívre festett falak.

Pincék.

Földbevéajt, bolthajtásos pincék, ahol a régi baranyai legendák szerint mindég folyt és soha ki nem apadt a bor s az ember egyetlen útja, szabad időöltése a »pincézés« volt.

Pár esztendővel ezelőtt még igen hallgatag, zártleletű falvakban járt itt az ember. Aki egészségesebb vidékről jött s a polgári fölületesség röpke benyomásaiból alkotott magának véleményt, úgy beszélt róluk, mint »haldokló falvakról«, amelyeknek népét »megrontotta a bor«, »Elvesztették vitalitásukat« — mondogatták — »és éppen azért, mert elveszítették (?), egykezésbe kezdett a falu, de nem egy család akadt itt, ahol már »egyse« volt«.

Ezek a gazdasági okokat, nem kutatták s azt sem vették észre, hogy az egykezésben elől járnak a nagygazdák, akiknek pincéje szebb volt már, mint másnak a házatája s akiknek zsebe egymásután falta föl a földbevéajt »házacskákban« kiporgó emberkék párkapa szőlőjét... És amíg a faluban, a csempékkel díszített házak udvarán a csend és az élettelen üresség uralkodott, addig a hegyek alján, az odúkban, itt a szó leglétköznapj értelmében, a föld gyomrában az asszonyok szültkék egyre-másra a gyerekeket.

Mit adtak az odúk?

Mert, ha egy kicsit mélyébbre nézünk s belépünk egy ilyen földbevéajt, boltozatos házacskába s meglátjuk a napfényt nélkülöző, sápadtarcú ágyonülő gyermekeket, akkor itt nemcsak az egyke híre fogad, hanem lenn, valahol a mélyben, a harcnak is megvannak a gyökerei.

Az ásó-kapa itt nem választó volt, hanem összekötője, sokszor egyedüli összekötője a közös osztálysorsú embereknek.

— A szegény földtúrónak itt nem is kellett más — mondom, ahogy a hegyoldalba tűzött kályhacsövével pipáló odu-házacskákat nézem. — csak egy ásó meg kapa. »Megásták« maguknak a lakóhelyet, ha éppen volt, lát a maguk nadrágszínyj parcellája alá s úgy éltek, mint a csigák. Hátukon hordták a házukat és két tenyerükön azoknak jobbsorsát, akiknek a vagyontérő bor és pálinka hatalmat adott....

Sok jó bor erjedt ezekben a boltozatos pincékben, erjesztője a magas borászati kultúrának s a vagyonnak és erjesztője volt a kemény, kékkes maró munkához szokott nép biztos fejlődésének is. Erjedt a bor, de erjedt a forradalmi lév is és a baranyai falvak meleg bölesőivé váltak sok jó forradalmárnak.

Vörösmart

Legszebb nevű és legszebb fekvésű községe Baranyának. A tájban amyi a szépség, amennyi muzsika zeng a nevében.

Igazán megéri e látványossága a színekben gazdag hegyoldalnak, hogy a jövevény gyalogosan tegye meg a jóórás utat Batinától Vörösmartig. Jut idő bőven a szemlélődésre s valamicske az élmény-gyűjtésre is. A szőlőhegy csupa élet: a madárdalba gyermekdal vegyül, csak olyan egyszerű, amilyeneket a négy-ötévesek maguk komponálnak a szőlőhegy, a parti füzes és a Duna megsejtett hangját utánozva s amelyekből valamikor régen, a századok alatt a népdalok születtek... Így olyan szépek ezek a szőlőhegyek, hogy az ember hirtelen fölbuggyanó magányában odakíváncozik... Behúzódni közéjük akár csak pár napra, ha lehetne egy-két hónapra vagy évre is s együtt élni mindennel, ami csak itt van. A nép életét kutatni egy régen készülődő s tán soha be nem fejeződő nagy regényhez, amelynek központi témájához oly mesteri háttérrel ad ez a táj... És ebben a regényben vagy a ciklusnak ebben a szakaszában valóban a háttér lenne a fontos... Benne egy két alak rajza... Sztárai Mihályé, az öreg néptanítóé és műfordítóé, akinek étellel s muzsikával telt strófiáit ezrek és ezrek csekklik még ma is (nemcsak Baranyában)... Kiss Ernőé, a harcosé, akit a szőlőhegyek odúja adott... Mert ennek a vidéknek a története, akár ha a vörösmarti legendát nézzük, Vörös Márta révészasszony történetét, ki a jobbagyárpét esztendő-kön keresztül gazul megrabolta s ítéletétől íélve fogatával a hegy leg-tetejéről a Dunába hajlatott, — akár a legendába illő szőlőkulturát nézzük, — ez mind-mind étellel, gazdag mondanivalóval teli, csak akadjon köztünk valaki, aki lenyúl érte a mélybe s kibányászva fölszínre hozza.

A község főterén a régi épületek homlokzatai történelmi műltra emlékeztetnek. Ha az újabb idők mész és porrétege be is fődte már, azért látni, hogy megmaradt még néhány század ittfeledt ornamentikája. De vannak itt leletek a rómaiak korából s a népvándorlás idejéből is... Elődökkel is dicsekedhetnek, hisz a Deák-szurdokban — mondják — a törökvesz előtti időben, amikor Bácskában, a várakon kívül alig volt élet itt főiskola volt. A mai szarvasi kollégium elődje végezte itt a nevelés munkáját... De minket most nem a múlt érdekel. Hagyjuk a múltat a régészekre. — mi a jelen élet kutatói és hírvivői vagyunk.

A vörösmarti látogatás egész halom adatot adott arról, hogy Vörösmart vagy egész Baranya népe hogyan igazodik s miként talált magára az új életben. Mert itt nem csupán Vörösmart életéről hallunk: egy-egy gyűlés vagy Baranyának szánt előadás — szinte hihetetlennek tűnik — összehozza majd az egész vidék népét.

— Ha hívják őket, »jönnek a falvak«!

Jönnek most is a szomszédos Csúzárról, Batináról, a távolabbi Sepseről, Laskóról, Várdarócról. — de még a Dráván túlról is. Ki kerékpáron, ki kocsin, de a legtöbben gyalogosan, (Indítja őket az is, hogy közel esnek egymáshoz a falvak). Öt-hatszázan szoronganak a teremben, még az ablakpárkányon is hallgatók ülnek s ha éjfélbe is nyúlik, nem sajnálják az időt és a hegyhajlatokban megtett utat.

Igaz, most Petőfi János vitézének daljátéka hívta össze a távolabbi falvak népét, de már ez a vállalkozás is, itt a maguk erejéből, és Petőfi szavának visszhangja kilenc falu népében olyan szellemi tökélet jelent, amellyel — ha a fávlatot nézzük — holnap vagy holnapután be lehet sügározni az egész Baranyavidéket.

A daljáték leegyszerűsített formájában is többet nyújtott, mint amennyit afféle szokványos műkedvelő előadástól várhat az ember.

Nem az alakítókézség és az ábrázoló művészet egy-egy fölvilanása az, ami voltaképpen megragadott bennünket, hanem a legegyszerűbb eszközök legegyszerűbb emberi alkalmazása. Tiszta, értelmes beszédet hallottunk a színpadon s ez oly fölemelő annyi szájalmas dadogás után, — és tisztacsengésű dalt egy falusi kar földolgozásában. És ez az, ami megéjtő... Tizenöt-húsz fiatal vörösmartj lány és legény Kacsóh Pongrác kardalát énekli — hibátlanul. Ez több mint erény, amit az ember egyszerű szavakkal is elkönnyvelhetne s több a derék műkedvelői vállalkozásnál is, mert igazi vitalitás árad belőle és a színpadi szenvedés helyett az élet vidám igenlésével találkozunk.

Vörösmart népe Baranyával együtt megnőtt előttünk. Nem csupán az a bámulatba ejtő valóság növesztette meg, hogy éjféli után északnak és délnek is, a folyó mentén vagy a hegyi ösvényen át tíz-tizenkét kilométeres útnak indultak neki, hogy hazatérjenek, hanem az is, hogy ezen a csodálatosan gazdag kultúrájú vidéken a világhírű Sauvigne, Bouvière és a Szürke Barát szőlőtökéi mellett termékeny talajra talált Petőfi, Ady és József Attila magvetése is s amint a világhírű vesszők itt megerősödve a tizenkilenc maligános bort megteremték, úgy a költők életművének egy-egy idevetődött vagy Kiss Ernőék munkájával idehozott »tökéje« is, megtermi a maga gyümölcsét.

Virradat

Az esti beszélgetés a hajnalba nyúlik. Ahogy röpke visszapillantásban idézzük a múltat, hogy egyre távolodó kicsinységéhez hozzámérjük korunk nagyságának méreteit, megint szóba kerül Baranya rossz híre a »haldokló falvakról«.

A baranyai jól enlékeznek. K. J. úgy ismeri az egész hegyvidéket, mint a saját tenyerét. Hirtelen abbahangyja a kétezer kötetes könyvtár ismertetéséről kezdett mondatát és közbevág:

— Igen!... Volt egyke és volt egyse is, — de ma alig van asszony Baranyában, kinek ne lenne két-három gyereke...

Villan a szeme, amikor hozzáfűzi:

— Nem egy házban négy is van!

Egyik kérdés hívja a másikat. Hadd legyen most már tiszta előttünk az egész baranyai kép.

— És a pincézés?... A bor?...

Az ilyen kihelyezett kérdés sem kelt meglepetést, nem sisszen benne a lokálpatrióta, mert szemei nem a múltban révedeznek, hanem a jelenben élnek és — megszokta már — mindig, amikor csak lehet, a jövőt kutatják.

— A pincézés elmarad... megszűnik majd... A szurdok nem lesz a céltalan időtöltés kaszinója, hanem a munka termékének a raktára... Aminek lennie kell. A tervben gondoskodnak erről a kultúrotthonok, a kiránduló helyek, a fürdők, az új vállalatok...

Ezekkel telítüzdelik az egész hegyvidéket.

A baranyai terv a kérdések villanásai között szaggatott mondatokban elevenedik meg előttünk. Mire búcsúzunk, éppen ránk virrad. És búcsúzól még egy érv, amely köszöntésnek szántan szól, de egy élő jelszóval fölér:

— Segít majd a csemináci példa!...

A kézsorítást derűs mosoly kíséri s még mindig ott ül az arcunkon, bár kocsink már rég fölkapaszkodott a fennsíkra és a baranyai tetőn vágat az emlékmű felé. Fenn a hegyen a képzeletet messze viszi a szem. Az ember egy-egy fasor mögött látni véli a falvakat. Baranya-

vár hegyét, amott Sepsét, kissé följebb talán az Várdaróc s az ott, amely most alig látszik, Cseminác lehet...

— Segít majd a csemináci példa, — ismétli R.

A kicsinyke kis baranyai falu, ahol magyar földmunkások és szerb telepesek laknak együtt és egy szép napon, nem is oly rég, az egész falu egyetlen, oszthatatlan szövetkezetté lett.

A fejlődés távlata nyílik... Egyre jobban...

A fennsíkot most teljes mélységében megvilágítja a hajnali nap. A fiatal buza vadzöld abroszát alig láthatóan borzogatja a szél. Tábláikat oldalt fekete szántás szegélyezi. A virágbaborult gyünölesfák úgy állnak itt a zöld abroszok és a fekete szántások mentén, akár egy-egy virágváza, amelyeket gondos kéz helyezett el, hogy legyen, ami a fennsíkra tekintő szemet símogatja.

A fák között valami sötétlik...

Kilótt tank, Tigriscsőve beleveszett a fekete földbe s haragos zölddel benötte a fű...

A régi világ nyomai még itt vannak... A hegyek vajúdnak még, de az idelátszó batinai emlékmű figyelmeztet, hogy akik átkefték a nagy folyón, új életet hoztak és ez olyan erővel gyűri le a régit, ahogyan az átkeflők úrrá lettek a folyó örvényein és a hegyeken is.

